

Анотація. Стаття посвячена вопросам подготовки интеллектуальной, научной элиты страны в высших педагогических учебных заведениях, формирования инновационного мышления у магистрантов педагогических высших учебных заведений как одного из условий подготовки интеллектуальной элиты страны.

Ключевые слова: элита, интеллектуальная элита, научная элита, инновационное мышление.

Annotation. The article is devoted to the questions of preparation of intellectual, scientific elite of country in higher pedagogical schools, forming of innovative thought for master's degree as one of terms of preparation of intellectual elite country.

Keywords: elite, intellectual elite, scientific elite, innovation thought.

УДК 155.9

Урста Г.О.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті розглядається питання про психолінгвістичний аспект освіти, що має велике значення не лише для підвищення рівня його ефективності, а й для розвитку гармонійної особистості як члена суспільних відносин.

Ключові слова: психолінгвістика, процеси сприйняття, та продукування мови, мовна особистість, загальна психолінгвістика, психолінгвістика розвитку, рефлексивна психолінгвістика, онтопсихолінгвістика, прикладна психолінгвістика.

Мова – це не тільки засіб спілкування, а також засіб формування та експлікування думки. Знання мови є важливим показником розумового розвитку людини та її культурного рівня.

На сучасному етапі розвитку науки більшість вчених визнають, що для більш повного розуміння мовних чинників необхідно вийти за рамки лінгвістики у сферу тих психічних процесів індивіда, за допомогою яких мовний матеріал організовується у людському мозку та в потрібний момент вивільняється. Ці психічні процеси є предметом вивчення психолінгвістики

Психолінгвістика виникла як результат історичного процесу зближення двох дисциплін, психології та лінгвістики, а також як необхідний компонент ряду суміжних з нею дисциплін у вирішенні питань пов'язаних з мовою. У контексті едукативного процесу релевантним є зв'язок психолінгвістики з педагогікою та дефектологією.

Термін “психолінгвістика” почав вживатися у науковій сфері з 1953 р., коли у США Комітетом з лінгвістики та психології Дослідницької Ради з соціальних наук в Університеті Індіана був проведений міжнародний семінар, яким керували психологи – Чарльз Осгуд та Джон Керолл, а також літературознавець та семіотик Томас Себеок. Результатом роботи семінару стала книга “Psycholinguistics//A Syrvey of Theory and Research Problems/ Ch.E.Osgood&T.A.Sebeok”, в якій було викладено основні теоретичні положення нової науки.

Існує декілька визначень психолінгвістики. В.Ті. Белянін визначає психолінгвістику як науку, що вивчає процеси утворення, продукування та сприйняття мовленнєвих висловлювань, співвідносячи їх з системою мови [1, 7]. У цьому визначенні наголошується на тому, що наука має три предметні області: продукування, сприйняття та формування мовлення [1, 7]. У кожному випадку припускається, що психолінгвістика звертається до тих аспектів цих видів мовленнєвої діяльності, які обумовлені системою мови. Ця наука за предметом дослідження наближена до лінгвістики, за методами дослідження – до психології. Отже, об'єктом науки є мова як система знаків, предметом – процеси продукування та сприйняття цих знаків [1, 7]. Інше визначення науці дав у 1954 році Ч. Осгуд: “Психолінгвістика вивчає ті процеси, в яких наміри мовців перетворюються у сигнали прийнятого у певній культурі коду і ці сигнали втілюються у інтерпретації слухача” [4, 19]. Згідно з цим підходом, предметом психолінгвістики можуть бути процеси продукування та сприйняття мовлення в їх співвіднесеності з фізіологічним і психічним станом комунікантів. Тут процеси мовлення співвідносяться не з системою мови, а з людиною, з її психікою.

Оскільки, на разі, ці обидва підходи співіснують, науковці пропонують компромісне визначення дисципліни. На їх думку, психолінгвістика – це наука про людське мовлення, що розглядається комплексно, з психологічної та з лінгвістичної точок зору, як засіб спілкування (мовний код, мовна система), психічний та психофізіологічний процес, мовленнєва діяльність і поведінка та як особлива властивість людської особистості. Таким чином, предметом та об'єктом

науки є лінгвістичні та психологічні сторони мовлення [5]. Такий підхід до визначення терміну “психолінгвістик” дає біль точну характеристику дисципліни як галузі науково знання, порівняно з вищезазначеними.

На сучасному етапі розвитку психолінгвістики на передній план виходять соціальна та освітня роль мови, а тому й соціальні і педагогічні функції мовленнєвих повідомлень. У цей же період у науковій спільноті відбувається переосмислення особистості в її цілісності – в поведінковому, когнітивному та его-динамічному вимірах – у процесі спілкування та оволодіння мовою. Оскільки психолінгвістика є когнітивною наукою, вона також вивчає особливості процесів обробки мови пов'язаних із серією операцій, що проводяться з ментальними репрезентаціями інформації, отриманої за допомогою органів чуття. Метою сучасної психолінгвістики є також встановлення часових та структурних характеристик різних типів операцій та репрезентацій, що залучені до процесу обробки мовного матеріалу [6, 11]. Одним із завдань, які ставить перед собою психолінгвістика, є дослідження та моделювання процесів планування мови; механізмів, що з'єднують в єдине ціле знання мови та її використання, особливо процеси сприйняття, відтворення та продукування мови; когнітивних процесів, що взаємодіють з мовними знаннями при сприйнятті та продукуванні мови; механізмів засвоєння мови в процесі розвитку дитини [7, 1-4]. Вирішення цих завдань сприятиме примноженню не лише теоретичного, але й методологічного апарату, що застосовується у сфері методики викладання іноземної мови.

При психолінгвістичному підході до вивчення процесу оволодіння мовою об'єктами дослідження є не лише процеси породження і сприйняття, а й мовна особистість. Процеси породження і сприйняття мовленнєвого повідомлення розглядаються як результат мовленнєво-мисленнєвої діяльності індивіда, як спосіб відображення дійсності у свідомості ... за допомогою елементів мовної системи [1, 13]. Мовну особистість визначають як сукупність здібностей та характеристик людини, що обумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих текстів, які відрізняються а) ступенем структурно-мовленнєвої складності, б) глибиною та точністю відображення дійсності, в) певною цільовою спрямованістю [2, 3]. Структура мовної особистості складається з трьох рівнів: 1) вербально-семантичний, що передбачає для носія володіння мовою на рівні користувача, 2) когнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу особистості, у якій поняття, ідеї, концепти формують впорядковану та систематизовану “картину світу”, 3) прагматичний, що включає в себе цілі, мотиви, інтереси та установки, які обумовлюють перехід від оцінки мовленнєвої діяльності особистості до осмислення реальної дійсності у світі [2, 4]. Також розрізняють два типи мовної особистості: первинна, що передбачає володіння рідною мовою, та вторинна, що характеризується знанням іноземної мови. А тому, на нашу думку, однією з цілей, що постають перед викладачами іноземної мови є формування в учнів (студентів) вторинної мовної особистості.

У наукових дослідженнях фахівці зосереджують увагу не лише на “нормальних”, але й на патологічних станах типу афазії та шизофренії, що дозволяє виділити важливі властивості мовного устрою в цілому. Таким чином, психолінгвістика на сучасному етапі її розвитку є різногалузевою дисципліною, що охоплює широкий спектр аспектів пов'язаних з мовою як засобом спілкування та розвитку особистості. *До них належать психолінгвістичні аспекти вивчення іноземної мови, перекладу, як виду мовленнєвої діяльності; білінгвізм, мовленнєві технології та моделі комунікації, проблема оволодіння мовою та невербальні аспекти комунікації* Психолінгвістика, як різногалузева наука, має свою внутрішню структуру. До основних розділів науки належать теоретична та прикладна психолінгвістика.

До теоретичної галузі науки належить передусім загальна психолінгвістика, яка досліджує факти й рівні мовної свідомості, які характерні всім носіям певної мови [9]. Характерною її рисою є те, що в якості об'єкта аналізу береться середньостатистичний образ мовної здорової особистості, абстрагуючись від індивідуально-фізіологічних і соціальних відмінностей комунікантів [9]. Проте апарату загальної психолінгвістики виявилось недостатньо для дослідження всіх аспектів мовленнєвої діяльності, тому у просторі гуманітарної науки з часом починають розвиватися інші розділи психолінгвістики, що спрямовані на дослідження проблем, пов'язаних з мовою, які мають велике значення для підвищення ефективності освітнього процесу.

До них належить передусім рефлексивна психолінгвістика, яка спрямована на моделювання мовленнєвих процесів, що відбуваються за участю свідомості. У спрощеному розумінні, це психолінгвістика усвідомленого чи свідомо контрольованого мовлення [4, 149]. Засновником

рефлексивної психолінгвістики вважається Л.С. Виготський. Головною проблематикою цієї галузі знань є дослідження особливостей процесу оволодіння людиною як рідною, так і іноземною мовами. Співвідношення психологічного аналізу мовленнєвої діяльності і аналізу навчальної діяльності важливо як у теоретичному, так і в практичному значенні. Головним завданням є формування у особистості рефлексивного ставлення до мови [8]. Розвиток рефлексії особистості мовленнєвої діяльності визначається як виникнення, розширення, якісна зміна і внутрішня структурна перебудова орієнтувальної ланки первинної спонтанної мовленнєвої діяльності [4, 159]. Проте незважаючи на її значущість, ця галузь психолінгвістичного знання залишається на початковому етапі розвитку.

Як засвідчують напрацювання науковців, одним із найактуальніших напрямів сучасної науки є психолінгвістика розвитку або онтопсихолінгвістика, що займається моделюванням процесів формування мовленнєвої здатності та особливостей мовленнєвої діяльності в онтогенезі розвитку людини [4, 149]. Мовлення, з точки зору онтопсихолінгвістики, розглядається як діяльність, що пов'язана зі свідомістю, та як психічна і психофізіологічна функція, яка на рівні підсвідомості, відповідає за автоматизованість мовленнєвих дій [5, 83]. Оволодіння мовою відбувається за рахунок вродженої мовленнєвої здатності психічної та психофізіологічних функцій, що закладені біологічно і генетично, проте формування та розвиток їх відбувається у процесі соціалізації, освіти. [5, 83]. Ця функція забезпечує людську психіку можливістю відображати та узагальнювати зовнішні мовленнєві явища, перетворюючи їх на внутрішні мовленнєві коди (внутрішні нейронні зв'язки). Мовленнєві коди включають у себе не лише систему мови з усіма її елементами та рівнями, але й ті коди, які мають когнітивну, психодинамічну та психофізіологічну сутність, таким чином, активують цю систему [5, 83]. Отже, мовленнєва здатність, яка виступає об'єктом дослідження онтопсихолінгвістики, є основою для засвоєння людиною мови та володіння нею. Зазвичай, психолінгвістику розвитку ототожнюють з психолінгвістичним дослідженням мовлення людини на всіх її вікових рівнях.

У процесі розвитку теоретичного напрямку науки перед психолінгвістикою виникає низка проблем прикладного характеру. З метою їх вирішення виникає нова галузь дисципліни прикладна психолінгвістика, що використовується у різних сферах життя людини і суспільства в цілому. В області методики викладання як рідної, так і іноземної мови, психолінгвістичне знання широко використовується з метою вирішення проблем підбору та організації мовного матеріалу, оптимізації презентації навчального матеріалу та методів, що при цьому використовуються [3, 17].

Підсумовуючи вищезазначене, слід підкреслити важливість подальшого прогресу прикладного напрямку психолінгвістики. Вирішення низки завдань, поставлених перед нею, буде сприяти не лише підвищенню ефективності та результативності освіти у формуванні креативно-мислячої особистості при оволодінні іноземною мовою, а й розвитку суспільства.

Література

1. Белянин В. П. Основы психолінгвістической диагностики: модели мира в литературе. – М., 2000.
2. Караулов Ю.Н. Язык и личность. – М., 1989. – С.3-8.
3. Леонтьев А.А. Основные направления прикладной психолінгвістики в СССР // Речевое воздействие. Проблемы прикладной психолінгвістики. – М.: Наука, 1972. – С. 7-25.
4. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М., 1997. 287 с.
5. Румянцева И.М. Механизм овладения речью в онтогенезе: сознательное и бессознательное // Проблемы онтопсихолінгвістики – 2009: материалы международной конференции (17-19 июня 2009 г. Санкт-Петербург). – СПб.: Златоуст, 2009. – С. 82-85.
6. Dijkstra T. 1990 – Cross-modal contacts between graphemes and phonemes: Explorations in bimodal processing. – Nijmegen: Katholieke U. te Nijmegen, 1990. – (Ph.D.d.: Proefschr. van de graad van doctor). – 194 p.
7. Tanenhaus M.K. 1988 – Psycholinguistics: An overview // Language: Psychological and biological aspects. – Cambr. etc.: Cambr. UP, 1988. P.1-37.
8. Дорожко І. Тенденції розвитку рефлексивної психолінгвістики http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/Psychol:ing/2008_2/statti.pdf
9. Карп'юк М. Психолінгвістика та її місце серед когнітивно-інформаційних наук http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gmWPpsycholing/2008_2/statti

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос о психолингвистическом аспекте образования, что имеет огромное значение не только для повышения уровня его эффективности, то и для развития гармоничной личности как члена общества.*

***Ключевые слова:** психолингвистика, процессы продуцирования и восприятия речи, языковая личность, общая психолингвистика, психолингвистика развития, рефлексивная психолингвистика, онтопсихолингвистика, прикладная психолингвистика.*

***Annotation.** The article focuses on the psycholinguistic aspect of education, that is of great importance not only for the increase of the educational effectiveness level, but also for the development of harmonious personality as a member of society.*

***Key words:** psycholinguistics, processes of speech production and speech perception, language personality, general psycholinguistics, developmental psycholinguistics, reflexive psycholinguistics, ontopsyholinguistics, applied psycholinguistics.*

УДК 371.134(001)

Харченко О.С.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ “СУБКУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ” У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

***Анотація.** У статті подано визначення поняття “субкультура вчителя”, розкрито сутність та структуру субкультури вчителя у сучасній науці.*

***Ключові слова:** субкультура вчителя, професійна субкультура, професійно-педагогічна культура.*

Головна мета корінної перебудови усіх структур системи освіти нашої країни – вдосконалення навчально-виховного процесу, формування гармонійно-розвинутої, творчої, соціально-активної особистості. Одне з найважливіших завдань педагогічної науки на сучасному етапі – підготовка фахівця такого рівня, який був би конкурентноспроможним на світовому ринку освітніх послуг. Про значення особистості вчителя в освітньому процесі, зокрема, писав К. Ушинський: “У вихованні все повинно ґрунтуватися на особистості вчителя, тому що виховна сила впливає тільки із живого джерела людської особистості. Ніякі статuti та програми, ніякий штучний організм, наскільки добре він не був би осмислений, не може заступити особистість у вихованні... Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця істинне виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер” [1, 47].

Основна увага в цьому контексті приділяється розробці ефективних шляхів і засобів професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів, теоретичним засадам підготовки спеціалістів у вищих педагогічних навчальних закладах (О. Абдуліна, А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Галузинський, Н. Гузій, І. Бех, Н. Волкова, М. Євтух, В. Лозова, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Троцько та ін.). Відмінність професійно-педагогічної культури та субкультури слід шукати не на рівні структурних компонентів та показників (вони, як показує аналіз наукових досліджень, майже завжди універсальні у будь-якій культурі). Основна відмінність буде виявлятися на рівні якісних характеристик цих показників, а також чинників, які впливають на розвиток культури, та функцій, які та чи інша культура виконує по відношенню до суспільства, групи та індивіда. Професійно-педагогічна культура – “ядро” субкультури вчителя, а професійна діяльність – як умова, як основний чинник її формування. Субкультура вчителя – це групове явище, яке відбиває специфічні для професійного середовища тенденції розвитку та типові для більшості його членів соціально-культурні та соціально-психологічні характеристики. Іншими словами, основним суб’єктом субкультури є професійна група, яка уподібнюється єдиному організму та розглядається як єдиний суб’єкт.

Субкультура – це специфічні норми, погляди та цінності, а також соціальні та духовні потреби, ціннісні орієнтації тієї чи іншої групи, продукти творчості, засоби долучення до духовних цінностей, особливості їх засвоєння, стиль, спосіб життя та існування.

У сучасній гуманітарній науці поняття “субкультура” зайняло стійку позицію в категоріальному апараті різних наук – філософії, культурології, соціології, психології, педагогіці. Термін “субкультура” вперше в 30-ті роки минулого століття ввів у науковий обіг американський